

הלכה | מוסר | מידות שיעורי דעה

לרפואת י. בת א.

הל' תלמוד תורה סי' רמו סעי' ד לא יעסוק אדם בשאר חכמות

רמ"א – אין לאדם ללמוד כי אם מקרא משנה וגמרא והפוסקים הנמשכים אחריהם, ובוה יקנה העולם הזה והעולם הבא, אבל לא בלימוד שאר חכמות.
כתב הש"ך ס"ק אבל לא בלימוד שאר החכמות כגון ספרי הפילוסופים ותכונה וחכמת הקבלה וכיוצא בהן עכ"ל.

לימוד הקבלה

רמ"א – ומ"מ מותר ללמוד באקראי בשאר חכמות ובלבד שלא יהיו ספרי מינים, וזהו הנקרא בין החכמים טיול בפרדס, ואין לאדם לטייל בפרדס רק לאחר שמלאו כריסו בבשר ויין והוא לידע איסור והיתר ודיני מצוות (רמב"ם מדע פ"ד יסודי התורה) עכ"ל.

כתב הכסף משנה שם: ירגיל עצמו בשאר חכמות, האסור והמותר ושאר משפטי התורה המביאים לידי הטובה הגדולה שהקב"ה צוה על הגזל ועל החמס וכו', וכל אלו הם ליישובו של עולם שבעשייתם יהיה השלום בעולם ויסור הנזק ויוכל אדם להשיג את בוראו ויגיע לחיי עולם הבא עכ"ל.

ואמנם היו מגדולי התנאים והאמוראים שהיו גדולים מאד בתורת הנסתר, וכן ידוע על רש"י, הרמב"ם, הרמב"ן והאבן עזרא ועוד ראשונים שהיו בקיאים בתורת הנסתר וכן האריז"ל והרמח"ל ועוד.
והרמח"ל בדרך עץ חיים פסק שעל כל אדם מוטל ללמוד קבלה, וכן פסק השו"ע הרב, והגר"א באבן שלמה.
ורשב"י צוה את רב לכתוב את ספר הזוהר באופן נסתר ביותר שרק מי שראוי לכך יבין מה כתוב בו, והגר"א כתב שגם הרמ"א וגם הרמב"ם לא ראו את ה'פרדס', (והגר"א רימו בכתביו שהוא עצמו זכה להבין את הפרדס והוסיף שראה מתוך כתבי הגר"ח ויטאל שגם הוא זכה!) והגר"ח ק' כתב שמי שאינו בקי בש"ס ממילא לא יבין את תורת הסוד.

וישנם שני חלקים של לימוד הזוהר האחד הוא לקרוא בזוהר את פשט הפסוקים וזה כמו שאר מדרשים, וזו הנהגה טובה שמצוי בעיקר אצל בני עדות המזרח שקוראים ענינים בחכמת הקבלה מבלי להבין, וזה עצמו מכנים קדושה לנשמה ואמונה ללב.

אבל יש גם את הבנת עומק חכמת הקבלה, ומי שלא למד את ההקדמות של קדושי עליון בעניינים אלו כגון ספרו של הרמח"ל קל"ח פתחי חכמה ועוד ספרים שהביאו פתח להבנת חכמת הקבלה וכן מי שלא מילא כרסו בש"ס ופוסקים יכול לצאת אפיקורס גמור רח"ל.

מתני' חגיגה יא: אין דורשין במעשה בראשית בשניים, ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם ומבין מדעתו. כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם: מה למעלה מה למטה מה לפניו ומה לאחור.
רש"י – מה למעלה מרקיע שעל ראשי החיות, ומה למטה מהן מה לפניו חוץ למחיצת הרקיע למזרח ומה לאחור למערב.
תוס' – מה שהיה קודם שנברא העולם ומה שיהיה לאחר כך.

המשך הגמ' שם: יג. אמר רב אחא בר יעקב עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות דכתיב "ודמות על ראשי החיה כעין הקרח הנורא", עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אין לך רשות לדבר, שכן כתוב בספר בן סירא במופלא ממך על תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשית תתבונן אין לך עסק בנסתרות.
אמר רב יוחנן לרב אלעזר תא אגמוך במעשה מרכבה א"ל לא קשאי. מבאר הר"ח איני בן חמישים שנה.

גמ' שם: יד: ת"ר ארבעה נכנסו לפרדס ואלו הן בן עזאי, בן זומא, אחר ורבי עקיבא. בן עזאי הציץ ומת, בן זומא הציץ ונפגע, אחר (אלישע בן אבויה) קיצץ בנטיעות, רבי עקיבא יצא בשלום.

פי' ר"ח: כינוהו פרדס מעין גן עדן שהיא גנוזה לצדיקים, כך אותו מקום שהנשמות של הצדיקים צרורות בו, והיו הצדיקים הראויים למדה זו מתפללים ומנקין עצמן מכל דבר טומאה וצמין ומטבילים ומטהרים והיו משתמשים בשמות וצופן בהיכלות

ורואים היאך משמרות המלאכים במעמדם והיאך היכל אחר היכל.. ואינם עולים בשמים אלא צופים ורואים באובנתא דליבא כאדם הרואה ומביט בתוך אספקלריא שאינה מאירה. בן עזאי הציץ כלומר הוסיף להזכיר בשמות כדי להביט באספקלריא מאירה ומת. בן זומא הציץ ונפגע כלומר נטרפה דעתו. 'אחר' קיצץ בנטיעות כיון שכינו אותו המקום פרדס קיצץ בנטיעות כלומר דיבר כלפי מעלה דכיון דחזא למט"ט דאייתי הבא ליה רשותא חדא שעתא למיתב למיתב זכותא דישאל, אמר אחר שמא שני רשויות הן.

וכן מבואר בגמ' סוכה מה: אמר רשב"י ראיתי בני עלייה והן מועטין אם אלף הן אני ובני מהן, אם מאה הם אני ובני מהן, אם שנים הן אני ובני הן, ומי זוטרי כולי האי והא אמר רבא תמני סרי אלפי דרא צדיקים דקמיה קודשא בריך הוא, ל"ק הא דמיסתכלי באספקלריא מחיצה שחוצצת ביניהם לשכינה מאירה, הא דלא מיסתכלי באספקלריא מאירה, יש צדיקים שאינם יכולים לראות כ"כ, ומי זוטרי כולי האי והא אמר אביי לא פחות עלמא מתלתין ושייתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה כל יום. ל"ק הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר.

פי' ר"ח: ישנם צדיקים שאינם מתעכבין בחוץ עד שימלכו בשכינה המלאכים הממונים ליתן רשות ליכנס לפי שהן חשובין הרבה לפני השכינה ואין מי יעכב עליהן אלא מיד הן נכנסין עכ"ל.

והש"ך ס"ק ו' כתב וז"ל: ואין לשון הרמ"א מתוקן וזהו הנקרא טיול בין הפרדס' דמשמע שכל שאר החכמות זולת הש"ס נקרא טיול בפרדס, ואינו כן שהרמב"ם כתב שענייני מעשה מרכבה ומעשה בראשית הם כמש"כ חגיגה יד:, ול"נ דפרדס הוא חקירה עיונית אלהית.

וגם המקובלים ושארי אחרונים הפליגו בדבר שלא ללמוד חכמת הקבלה עד לאחר שמילא כריסו מהש"ס. ויש שכתבו שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה כמש"כ בן ארבעים בשגם שצריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות לזה ורוב המתפרצים לעלות בחכמה זו קודם הזמן הראוי קומטו בלא עת עכ"ל.

חיוב לימוד מוסר

פסק המ"ב ס"א ס"ק יב וצריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום, אם מעט ואם הרבה, כי הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ותבלין יצר הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל.

וכ"כ הרמ"א ס"י תרג סעי' א ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה. כתב המ"ב ס"ק ב והאריז"ל כתב שחיוב ללמוד בספרי מוסר כל השנה, וכ"כ הגר"א בפי' משלי ובספר מעשה רב.

במחנה קיץ 'בני תורה' שהוקם בכדי לחזק את תלמידי ישיבות ההסדר, והמשגיח הגר"מ חדש והמגיד הירושלמי הגר"ש שבדרון היו יורדים לשם כדי לחזק.. המגיד היה מרעיד את אמות הסעיפים בקולו החוצב וכולם היו מתרגשים, בוכים ומקבלים קבלות! אבל המשגיח היה מדבר באופן מתון ושכלי, עד כי לא היה נראה שעושה רושם כלל על השומעים.

והסביר המשגיח לאחמ"כ שיש שני סוגי 'שמועס', אחד של התרגשות עד כדי שהמעריב שאח"כ יראה כמו ליל יום כיפור.. אבל האם המעריב של יום המחרת ידמה למעריב של יום האתמול?! והסביר שקיבל מהסבא מסלבודקא ש'שמועס' זה עבודה של התבוננות, ופעמים שזה יכול להשפיע לאחר שנים רבות, אבל מאידך צריך גם לעורר את האדם, וזה שני דרכים של 'שמועס' וזה בלא זה אי אפשר!

לימוד מוסר היא עבודה עצמית קשה, ובשבילה צריך לקבוע לימוד בספר מוסר שיש בו עבודה כגון מסילת ישרים ושערי תשובה ולא רק מדרשים עיוניים וכדו'.

הגר"מ שפירא סיפר שבצעירותו בישיבת פנוביז' הלך לארון ספרים בתחילת סדר מוסר ולקח דרך ה', מרן הגרא"מ שך היה שם ולקח מידיה את הדרך ה' וסתר לו קלות על ידו, ונתן לו 'שערי תשובה' ואמר לו 'את זה תקח'!

פעם בחור ניגש לר' אלי' לופיאן לקבל אישור ליסוע לחתונה בתל אביב, שאל אותו איך אתה נוסע? א"ל: דרך רח' דיזנגוף. א"ל: מה עם שמירת העיניים? ענה לו אני לא חושש כ"כ על עצמי!, א"ל ר' אליהו אני בן תשעים ועוור בעין אחת ועדיין מפחד פחד מוות, ואתה לא מפחד?!

ופעם אחרת מעשה דומה בתגובה הוא פתח ספר תהילים, והסביר 'אם הוא לא מפחד משמירת עיניים' הוא בגדר גוסס שאינו מרגיש, ובמצב כזה מנהג העולם לומר תהילים!

כתב הגר"א מי שמלא בתורה אינו צריך כ"כ מוסר ותיקון המידות. אבל פשוט שזה דרגא בתורה שלא כל אחד יכול להגיע אליה, ומסתמא שכיום אין אדם שלא צריך מוסר ותיקון המידות.